

УДК 658.589

М.С.ВЛАДИМИРОВА, О.О.КОНОПЛИНА, О.П.БУБЕНКО

Харківська національна академія міського господарства

ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК ОБ'ЄКТ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Розглянуто питання специфіки ЖКГ як економічного об'єкту та типові варіанти розвитку ЖКГ в умовах переходу на інноваційну модель. Виконано прогностичні оцінки щодо інвестиційного забезпечення ЖКГ. В інформаційному аспекті запропоновано проектну модель створення регіональної інформаційної моделі, розробка якої підтримана у Харкові на адміністративному рівні.

Рассмотрены вопросы специфики ЖКХ как экономического объекта и типичные варианты развития ЖКХ в условиях перехода на инновационную модель. Выполнены прогностические оценки относительно инвестиционного обеспечения ЖКХ. В информационном аспекте предложена проектная модель создания региональной информационной модели, разработка которой поддержана в Харькове на административном уровне.

The questions of specific of the Housing communal economy are considered as an economic object and typical variants of development of HKE in the conditions of passing to the innovative model. Prognostic estimations are executed in relation to the investment providing of HKE. The project model of creation of regional informative model development of which is supported in Kharkov at administrative level is offered in an informational aspect.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, інноваційна стратегія, регіональна політика, регіональна інноваційна система, програма реформування, людський фактор.

Житлово-комунальне господарство (ЖКГ) України – це важлива соціальна галузь, яка забезпечує населення, підприємства та організації необхідними житлово-комунальними послугами, суттєво впливає на розвиток економіки країни. Сьогодні ця галузь є однією з найменш реформованих сфер національної економіки, тоді як на її реформування саме й покладаються найбільші надії.

Насамперед треба відмітити, що в ЖКГ стратегія реформ не тільки проголошена, але й документально «прописана» у відповідних програмах. Але практичні кроки в цьому напрямку скоріше поодинокі і, в цілому, безсистемні. Науковими дослідженнями з'ясовано умови і бар'єрні перепони на шляху реформ. Вони оприлюднені й носять об'єктивний характер, от тільки це не виправдовує ані скрутну ситуацію в галузі, ані її винуватців. Звісно, що ЖКГ – структурно складний об'єкт господарчої діяльності, в якому до двох десятків підгалузевих комплексів. Він завжди був у полі зору держави, регіональних управлінських установ, самих колективів, зайнятих у цій сфері. В історичному плані вже не одне сторіччя його вивчають науковці. В сучасній ситуації в сферу наукових знань значний вклад внесли такі відомі

українські та російські вчені, як: Семчук Г.М., Коринько І.В., Шутенко Л.М., Соловійов В.В., Черняк В.З., Труханович Л.В., Щур Д.Л. [5-10]. В їх працях висвітлено питання історичного розвитку ЖКГ, монополізму, аналізу фінансового стану. В той же час, питання системної перебудови ЖКГ та організації переходу на нову модель розвитку в наукових дослідженнях розроблено недостатньо. Причин такого стану в економічній науці декілька, але серед них, перш за все, треба відмітити несистемність знань про ЖКГ як об'єкта соціально-економічної природи, в якому високому рівню монополізму протидіє ринкове середовище, тарифній політиці суперечать соціальні стримуючі важелі, інноваційної ідеології – консерватизм.

Враховуючи ці протиріччя, можна з впевненістю констатувати, що вибрана для дослідження тема актуальна і своєчасна.

Сьогодні підприємства ЖКГ працюють фактично за рахунок тих ресурсних можливостей, які були нагромаджені до початку 90-х років минулого століття. Відсутність надійних джерел для самофінансування ЖКГ і його непривабливість для приватних інвесторів призвели до значного погіршення стану виробничих потужностей цього сектора, підвищення їх аварійності, збільшення обсягу втрат та непродуктивних витрат матеріальних й енергетичних ресурсів, що негативно впливає на рівень і якість комунальних послуг. Відсутність комплексного підходу до розвитку ринкових відносин у галузі ЖКГ, недосконалість нормативно-правової бази поряд з незавершеністю інституційних перетворень призвели до кризового стану галузі [4].

Для галузі ЖКГ є критично небезпечні й економічно не виправдані показники: більш, ніж 50% – знос основних фондів, велика матеріало-енергоємність виробництва (у 2-3 рази більша, ніж за кордоном), дотаційність, збитковість, недопустимо велика доля втрат (до 20-30%).

Зрозуміло, що така ситуація довго не може залишатися без змін. Існує декілька концептуальних моделей розвитку галузі:

- інерційна з подальшим занепадом до межі національної небезпеки;
- адаптивно-інерційна, в основі якої – режим утримання в зоні допустимої аварійності й фінансової нестійкості;
- прогресивно-відновлювальна (повільна, поступова трансформація до нового стану, наближеного до сучасного рівня світових нормативів);
- інвестиційно-інноваційна з механізмом докорінного реформування та із завданням виходу на передові рубежі в системі світових рангів для об'єктів сфери ЖКГ.

Для перших двох моделей розвитку ніяка регіональна політика не

потрібна, час сам зробить свою справу. Для третьої і четвертої моделей – навпаки, регіональна політика необхідна, але зовсім інша, ніж вона є в наш час.

Для створення основ нової політики і в сфері розвитку ЖКГ серед безлічі проблемних протиріч і завдань є декілька першорядних. І перша з таких завдань – заново і досконало дослідити:

- сам об'єкт як структуру цілісної регіональної системи;
- внутрішні його резерви і можливості переходу на новий організаційний рівень;
- інноваційно-інвестиційні потреби;
- реальні і прогностичні умови в зовнішньому середовищі і зв'язок ЖКГ з цими умовами.

Ці напрямки дослідження мають стати вихідною інформаційною базою в регіоні для дієвої (реальної на практиці) інноваційної стратегії.

Завдання цієї стратегії не тільки в тому, щоб віднайти головні точки зростання, а і в тому, щоб сформувавши управлінську технологію синергетичних взаємодій всіх елементів внутрішньої структури ЖКГ.

Природа синергетичного ефекту полягає в поєднанні трьох витоків мультиплікації позитивів: перший – цілісність системи і наявність для всіх елементів загальних цілей та інтересів; другий – високий рівень організації взаємодій між блоками і елементами внутрішньосистемного зв'язку; третій – підтримка в позитивному режимі механізму саморегуляції і саморозвитку.

Для реалізації відмічених теоретичних положень в практиці ЖКГ є потреба створити нову інформаційну систему, змінити технологію управління, віднайти і мобілізувати ресурси і резерви, сформувавши готовність колективу до інновацій. Все це заходи першого етапу, на якому не ставиться в перший ранг проблема фінансування.

Інноваційна стратегія включає в себе і окремі галузеві особливості, і цілісну платформу нової економічної політики розвитку міської території. Оскільки основа економічного потенціалу країни зосереджена в містах, особливе значення займає структура міської економіки. Практично у всіх галузях необхідна інноватика. Це – промисловість, зв'язок, наука і освіта, медицина, культура та ін. Не є виключенням і сфера ЖКГ. З позиції інноваційної теорії ЖКГ є комбінаторним об'єктом, здатним на саморозвиток і на високий рівень синергетичного ефекту. Це дійсно об'єкт інноваційної політики. Не дивлячись на широке висвітлення в науковій літературі, питання синергетичних можливостей житлово-комунальної сфери практично не досліджене і вимагає постійного переосмислення на кожному етапі реформування даної галузі. В публікаціях останніх років робиться акцент на питаннях до-

слідження саме інвестиційно-інноваційного аспекту проблеми, що відповідає потребам практики.

Фінансування, інвестиції – це в системній логіці проблема другого етапу, а в практиці такий поділ на «етапи», звісно, недоцільний: в розвитку більшість процесів здійснюється паралельно.

Сьогоднішня практика ЖКГ з позицій фінансової забезпеченості вкрай незадовільна, і перш за все, з нерозвиненістю причин низького рівня розвитку фінансових служб і фінансового менеджменту. Ситуація з фінансами експертно може бути визначена таким чином (таблиця).

№ п/п	Джерела фінансової забезпеченості	Розподіл		
		на експл.потреби (факт.), %	на розвиток	
			факт, %	пропозиції, %
1	Кошти населення та інших споживачів	85-90	3-5	5
2	Кошти небанківських фінансових установ	-	-	5
3	Кошти банківсько-кредитних установ	3-5	2-4	15
4	Кошти бюджету	3-5	до 5	10
5	Кошти інвесторів (вітчизняних)	1	2-3	30
6	Кошти інвесторів (закордонних)	-	1	10
7	Кошти III сектору	-	-	5
8	Кошти спеціальних фондів розвитку	-	1	10
9	Кошти венчурних фондів	-	-	10
		100%	100%	

З наведеної таблиці видно, що в даний час практично всі засоби, які отримує в своє користування ЖКГ йдуть на експлуатаційні потреби, включаючи ремонтні роботи. На розвиток залишається 5-7%, і це тільки для підприємств, що ефективно працюють. Обсяг підтримки з бюджету і з боку кредитних установ не перевищує 5-8%. Інвестиції в галузь практично не надходять (1%). На розвиток витрачається не більше 3% від суми експлуатаційних витрат і не більше 3-5% від потреб. У такому режимі фінансування розвитку лише на оновлення основних фондів (ОФ), що діють, знадобиться 50-70 років часу (без урахування щорічного вибуття ОФ за фактом зносу).

Цей простий «арифметичний» приклад оцінки ситуації лише одного параметру економічного стану укріплює переконання про необхідність вироблення особливої регіональної політики в сфері підтрим-

ки в працездатному стані об'єктів ЖКГ. А таку політику ще треба було б навантажити турботою про якість послуг.

Поєднання інноваційних завдань з їх інвестиційною забезпеченістю є однією з головних характеристик сучасної моделі регіональної політики. Ця політика формується не стільки на узагальнених наукових положеннях, скільки на механізмах управління практикою реформ і трансформацій. Її ефективними заходами можна вважати: зниження адміністративного втручання в економічні процеси, підвищення іміджу регіону в аспекті його інноваційної привабливості, розбудову та активацію інституту стимулювання інновацій. Думка, що політика повинна бути гнучкою справедлива і слухна. Але більш важливо мати політику, як модель постійної діяльності і з вивіреною стратегічним курсом.

Регіональним органам влади необхідно визначити, якою стратегією вони керуватимуться в регіональній інноваційній політиці комплексно (інноваційною, імітаційною, ідеологією постачальника ідей, технологій і освітніх послуг, менеджера по залученню «чужих» знань чи пріоритету концепцій «своїх» сил та ін). Інноваційна політика державного регулювання галузей в цілому має ґрунтуватися на певній інноваційній стратегії, яка може мати стосовно нововведень такі особливості:

- перенесення (тобто залучення в національну економіку наявного зарубіжного науково-технічного потенціалу через закупівлю ліцензій на високоефективні технології для освоєння виробництва продукції нових поколінь);

- запозичення (тобто освоєння випуску наукомісткої продукції, яку раніше виробляли розвинуті країни, використовуючи національний виробничий потенціал та дешеву робочу силу);

- нарощування (тобто використання власного науково-технічного потенціалу, об'єднання результатів фундаментальної та прикладної науки для створення нових продуктів та технологій, які використовуються на виробництві та соціальній сфері) [3].

Якщо ці загальні методичні правила регіональної політики перенести на конкретику інноваційної стратегії розвитку ЖКГ, то в цій сфері більш важливі зараз вітчизняні організаційні інновації. Їх реалізація створить умови для техніко-технологічного оновлення підприємств ЖКГ з їх ресурсною базою та інженерними системами. З нашого погляду, настав час освоєння ринкових принципів обслуговування, демонополізації та перебудови структур управління. В останніх треба дати розвиток новим функціям: фінансовому менеджменту, управлінню витратами та енергозбереженням, управлінню якістю, впровадженню геоінформаційних технологій. Все це разом може стати реальністю

за умов зламу консервативності в мисленні й діяльності, тобто в умовах пріоритету уваги до інноваційної культури в колективах ЖКГ і в міському середовищі. Це, так званий, людський фактор, в який передові успішні держави вкладають не менше сил і коштів, ніж в машини, обладнання та технології. В Україні помилково і з великими втратами домінує думка, що цей напрямок інвестування не потребує. І думку і практику треба змінити. Ситуацію можна вирішити за допомогою впровадження сучасної дієвої регіональної інноваційної системи (РІС) [2]. Все перелічене різноманіття проблем і підходів до їх рішення значною мірою пов'язане з рівнем інформаційних систем і технологій в регіоні в цілому, і у тому числі на об'єктах ЖКГ. Перший крок в цьому напрямі був зроблений в м.Харкові – розроблена концепція створення Регіональної інноваційної системи. Під терміном *регіональна інноваційна система* слід розуміти сукупність господарських суб'єктів, які в процесі взаємодії та співпраці, відповідно до визначених пріоритетів, забезпечують комплексність інноваційного розвитку регіону. Ця система повинна об'єднати зусилля державних та місцевих органів влади, наукових та освітніх установ, бізнесових структур та регіональних громадських організацій. В цілому система зусиль спрямована на активізацію місцевих чинників росту за рахунок переважно інноваційного розвитку виробництва.

Для стимулювання тіснішої співпраці й координації між елементами інноваційної системи рекомендуються здійснити наступні заходи:

- сформувані в громаді та підтримати сучасне інноваційне бачення;
- мобілізувати на активну участь у створенні РІС бізнес-сектор;
- активізувати трансфер знань і їх комерціалізацію на об'єктах ЖКГ;
- забезпечити ефективнішу координацію державних дій у сфері підтримки інновацій;
- ввести більш ефективні процедури моніторингу і оцінки.

Обов'язковим атрибутом успішного регіонального розвитку сьогодні є розробка та реалізація регіональної інноваційної програми, як практичного інституту позитивних трансформацій. Така програма являтиме собою комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на розв'язання найважливіших проблем інноваційного розвитку області в цілому, окремих галузей її економіки та територіальних громад. Всі заходи потрібно узгоджувати за строками виконання виконавцями, ресурсним забезпеченням та підтверджувати конкретними проектами. Заходи, завдання та показники програми інноваційного розвитку включатимуться до Програм економічного і соціального розвит-

ку області (міста) на відповідний рік.

ЖКГ має свої програми реформування та інноваційного розвитку. Вони, з наукової точки зору, досить обгрунтовані. Проблема в їх виконанні, для чого не вистачає ні реально продуманого забезпечення, ні вміння, ні готовності. Ці негаразди наука розв'язати не може, але їх під силу розв'язати управлінській практиці. Остання потребує більше свободи, інновацій, а передусім, відповідальності. Це знову ж таки людський фактор.

Регіон, як і країна в цілому, функціонує в складних умовах суперечності економічних умов і процесів [1]. Ця ситуація характерна і для ЖКГ. Сам об'єкт достатньо складний за структурою і в частині своєї економічної природи. В цьому – обмеженість дії ринкових механізмів, високий рівень монополізму, соціального тиску і внутрішньої невідлагодженості. Разом з тим доведено, що в ЖКГ є великі резерви для розвитку: кадрові, матеріальні, інформаційно-управлінські. Тобто, проблема в їх виявленні й використанні.

Отже, регіональні інститути управління так чи інакше (шкода, що повільно), але все ж таки реформуються. Змінюється їх бачення нового і накопичується досвід переходу на інноваційний шлях розвитку, основи якого вже започатковані. Колективи ЖКГ і регіональна адміністрація «по моделі партнерства» повинні створити цілісну і постійно діючу технологію забезпечення руху до ефективної (рентабельної) економіки, в якій надія не тільки на зростання ТЕП, але й на ефективний механізм економії ресурсів та на прийняття «сильних» стратегічних рішень. В цьому ще раз проявляється особливість якісної інформації.

В комплексі умов і заходів забезпечення інноваційної стратегії розвитку ЖКГ свою суттєву роль може виконати РІС, в структуру якої мають бути включено всі без винятку об'єкти ЖКГ. В умовах РІС віднайде своє рішення проблема взаємодії елементів ЖКГ (водо-, теплопостачання, електроенергія, каналізація та ін.) і, що не менш важливо, взаємодії в трикутнику «ЖКГ – місцева влада – населення та інші споживачі». Для розбудови РІС є проблема не тільки в нестачі коштів, а й в переполах консервативного мислення.

Те, що сьогодні наукове середовище вивчає проблему стану ЖКГ (знос основних фондів, стан платіжної дисципліни, втрати енергоресурсів та ін.) треба оцінити позитивно. Інша справа, що з таким же «натиском» і дійсно комплексно настав час дослідження проблеми – якою повинна бути модель ЖКГ через 10-20 років і як цього досягти? Відповідь на це питання можна отримати, розібравшись з тим, хто «за», а хто «проти»? Або, як в таких випадках кажуть: «розібратися кому що

вигідно». На наш погляд, вигідно країні і громаді уміло керувати процесом розвитку, а не „успішно” адаптуватись в стихійному режимі вимушених змін.

1. Антонюк Л. Л. Регулювання та моделювання інноваційного розвитку регіону // Економіст. – 2007. – №9. – С.38-39.
2. Бубенко П.Т. Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку: Монографія. – Харків.: ХНАМГ, 2008. – 295 с.
3. Бутко М. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності // Економіка і регіон. – 2008. – №3(18). – С.58-61.
4. Регулювання розвитку житлово-комунального господарства міст і районів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.lib.ua-ru.net>.
5. Коринько И.В. Водоотведение Харькова – состояние, проблемы и их решение // Сб. докл. междунар. конгресса «ЭКВАТЕК-2002». – М., 2002. – С.394–395.
6. Семчук Г.М. Стан та проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності підприємств водопровідно-каналізаційного господарства України // Зб. доп. міжнар. конгресу «ЕТЕВК - 2001». – Ялта, 2001. – С.5-9.
7. Соловьев В.В. Управление развитием предпринимательской среды регионального жилищно-коммунального комплекса. – М.: Бизнес-пресса, 2006. – 192 с.
8. Труханович Л.В., Щур Д.Л. Жилищно-коммунальное хозяйство. –М.: Финпресс, 2008. – 192 с.
9. Черняк В.З. Жилищно-коммунальное хозяйство. Развитие. Управление. Экономика / В.З. Черняк. – М.: КНОРУС, 2007. – 392 с.
10. Шутенко Л.Н., Пустовойтов В.П. Прогрессивные материалы и конструкции в городском строительстве и хозяйстве. – Харьков: ХГАГХ, 1999. – 125 с.

Отримано 25.10.2010

УДК 65.012.32 : 001.895

В.О.ЄСІНА

Харківська національна академія міського господарства

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ ЯК ФАКТОР МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Розглядається проблема забезпечення завдань економічного розвитку та сформовані нові підходи до регіонального саморозвитку. Запропоновано метод оцінки інноваційного потенціалу регіону з включенням в його характеристику складової, що визначає міжрегіональний розвиток окремого регіону. Наведено дані авторських розрахунків інноваційного потенціалу для регіонів України, згідно яких запропонована їх рейтингова шкала.

Рассматривается проблема обеспечения задач экономического развития и сформированы новые концепции регионального саморазвития. Предлагается метод оценки инновационного потенциала с включением в его характеристику составной части, которая определяет межрегиональное развитие отдельного региона. Представлены данные авторских расчетов инновационного потенциала регионов, согласно которым предложена их рейтинговая шкала.

In the article is problem of the ensuring the problems of the economic development